

UPITNE I ODGOVORSKE REČENICE U POČETNOJ NASTAVI

Pitanja mogu biti direktna i indirektna. Direktna su upućena sugovorniku, a izražavaju se različitim tipovima upitnih rečenica. Indirektna pitanja upućena su nekoj trećoj osobi, a izražavaju se pomoću složenih rečenica. U upitnim rečenicama pomoću raznih upitnih riječi (upitnih zamjenica i upitnih priloga), upitnih čestica, upitne intonacije itd. govornik označava kakva mu informacija nedostaje. Upitnim riječima, česticama i intonacijom on traži od sugovornika ili od treće osobe da ga informira o nečemu što mu je nepoznato, pretpostavljajući da to sugovornik zna.

Prema tome na koji se način prave pitanja — upitnim riječima, upitnim česticama, upitnom intonacijom itd. — razlikujemo pet osnovnih tipova upitnih rečenica:

- I tip: pitanja s upitnom riječju
- II tip: pitanja s upitnim česticama
- III tip: pitanja s upitnom intonacijom
- IV tip: pitanja s inverzijom
- V tip: pitanja s nastavnim veznikom »ili«.

Upotreba pojedinih tipova pitanja u raznim jezicima nije jednaka. U nekim jezicima pojedinih tipova pitanja nema ili su oni vrlo rijetki, dok se u drugima neki tipovi upotrebljavaju češće u prostim (direktna pitanja), a drugi češće u složenim rečenicama (indirektna pitanja). Nastavnik treba da pazi da učenici pod utjecajem materinskog jezika ne upotrebljavaju i u stranom jeziku one tipove pitanja koji su obični u materinskom jeziku, ali nisu frekventni ili ih nema u stranom jeziku. Tako, na primjer, u ruskom jeziku učenici prave pitanja s upitnom česticom »li« prema sličnim pitanjima u našem jeziku, iako u ruskom jeziku našim pitanjima s upitnom česticom »li« odgovara drugi tip pitanja — pitanja s upitnom intonacijom.

Karakteristično je za upitne rečenice da je u njima riječ s logičkim akcentom jače istaknuta nego u izjavnim rečenicama. U upitnoj rečenici logički akcent obično stoji na predikatu pitanja,¹ a u odgovorskoj rečenici na predikatu odgovora:

Tko je donio novu bilježnicu?
Novu je bilježnicu donio Viktor.

Pitanja s upitnom riječju. Upitne zamjenice i upitne priloge nazivamo upitnim riječima. Pitanja s upitnom riječju susreću se u svim jezicima koji se uče u našim školama i imaju približno jednake karakteristike. Upitnom riječju označava se predikat pitanja, njome pitatelj traži informaciju o licu ili o predmetu o kojem se nešto govori, o osobinama ili karakteristikama pojedinih predmeta, o radnji, mjestu radnje, vremenu, o načinu radnje itd. Upitna riječ, predikat pitanja, može biti svaki dio rečenice:

¹ Vidi: Skljarov: »Eliptične i jednodijelne rečenice u dijaloškom jedinstvu«, *Strani jezici* 4/1973, str. 270—275.

subjekt: tko, što

objekt: koga, što, komu, čemu, s kim, čim, o kom itd.

atribut: kakav, čiji, koji, kolik itd.

priloške oznake: odakle, kamo, zašto, zbog čega, kako itd.

Ako je predikat pitanja predikat u rečenici, uz upitnu riječ »što« uvijek dolazi glagol »činiti (raditi)« ako se pitanje odnosi na glagolski predikat:

Viktor čita knjigu.

Što čini Viktor?

Что делает Виктор?

What does Victor do?

Was macht Viktor?

Que fait Victor?

Ako se pitanje odnosi na imenski predikat, uz upitnu riječ ne dolaze glagoli »čini (radi)«, a sama upitna riječ zavisi od toga je li dio imenskog predikata imenica, pridjev, broj itd.:

Dubrovnik je grad. Što je Dubrovnik?

Dubrovnik je lijep. Kakav je Dubrovnik?

Ako se pitanje odnosi na objekt, u upitnoj rečenici uz upitne riječi »koga, što« stoji i glagol — predikat rečenice:

Što čita Viktor?

Что читает Виктор?

What does Victor read?

Was liest Viktor?

Qu'est-ce que Victor lit?

Karakteristično je za taj tip pitanja da se upitne riječi nalaze uvijek na početku rečenice. Ispred njih obično se stavlja samo prijedlog ili vokativ:²

Kad ste posljednji put bili ovdje?

Koliko si platio za tu gitaru?

U koliko sati polazi vlak?

Na koju predstavu idete?

Djeco, tko je pročitao ovu knjigu?

Viktore, na koju predstavu ideš?

Red riječi u rečenicama s upitnom riječi u različitim jezicima može biti različit. Ako je predikat pitanja subjekt rečenice ili atribut koji se odnosi na subjekt, obično dolazi pravi red riječi. Pomoćni glagolski oblik stoji iza upitne riječi:

Marljivi su učenici nagrađeni knjigom.

Tko je nagrađen knjigom?

Kakvi su učenici nagrađeni knjigom?

Ako se pitanje odnosi na neki drugi dio rečenice, u nekim jezicima u upitnoj rečenici može doći i pravi i obrnuti red riječi, a u drugima samo obrnuti red riječi. Pomoćni glagolski oblik stoji obično iza upitne riječi:

Čime su nagrađeni marljivi učenici?

² Pitanja kao »Od ove dvije knjige koja ti je draža?« ne uzimaju se na početnom stupnju učenja.

U odgovorskoj rečenici predikat odgovora često stoji na kraju rečenice, tako da se red riječi u odgovorskoj rečenici razlikuje od reda riječi u izjavnoj rečenici:

Viktor je jučer otputovao u Dubrovnik (izjavna rečenica).
Tko je jučer otputovao u Dubrovnik?
Jučer je u Dubrovnik otputovao Viktor (odgovorska rečenica).
Kada je Viktor otputovao u Dubrovnik?
Viktor je otputovao u Dubrovnik jučer (odgovorska rečenica).
Kamo je Viktor otputovao jučer?
Jučer je Viktor otputovao u Dubrovnik (odgovorska rečenica).

U pojedinim jezicima dolazi do različitih odstupanja od ove sheme, pogotovo kad se pitanje odnosi na subjekt. Predikat odgovora — subjekt u odgovorskoj rečenici — obično stoji na prvom mjestu u rečenici.

Tko je otputovao jučer u Dubrovnik?
Viktor je otputovao jučer u Dubrovnik.

U upitnoj rečenici logički se akcent najčešće nalazi na upitnoj riječi. On se izražava jačom napregnutošću govornih organa, a ne podizanjem ili spuštanjem tona. Ali, logički se akcent može nalaziti i na nekoj drugoj riječi. U tom se slučaju upitna riječ po silini glasa nikad ne izjednačava s ostalim riječima u rečenici, ona se i dalje izgovara s napregnutim govornim organima, tako da se doima kao pomoćni logički akcent. Riječ na koju prelazi logički akcent izražava se i napregnutošću govornih organa i duljenjem naglašenog samoglasnika ili podizanjem i spuštanjem tona, kao i kombinacijom tih fonetskih vrednota.

Premještanjem logičkog akcenta s upitne na neku drugu riječ u rečenici, pitatelj označava da ga zanima upravo taj podatak u vezi s predikatom pitanja. Predikat pitanja ostaje upitna riječ:

Tko je jučer otputovao u Dubrovnik? (ne danas)
Tko je jučer otputovao u Dubrovnik? (ne u Split)

U takvim slučajevima predikat odgovora stoji na kraju, a riječ s logičkim akcentom na početku odgovorske rečenice:

Tko je jučer otputovao u Dubrovnik?
Jučer je u Dubrovnik otputovao Viktor.
Tko je jučer otputovao u Dubrovnik?
U Dubrovnik je jučer otputovao Viktor.
Kada je Viktor otputovao u Dubrovnik?
Viktor je otputovao u Dubrovnik jučer.
Kada je Viktor otputovao u Dubrovnik?
U Dubrovnik je Viktor otputovao jučer.

U dijaloškom govoru u odgovorskoj rečenici ne ponavlja se čitava upitna rečenica, u njoj se obično navodi samo predikat odgovora.

Tko je jučer otputovao u Dubrovnik? Viktor.
Kada je Viktor otputovao u Dubrovnik? Jučer.

Odgovori na pitanja. Na svako pitanje može odgovaratelj dati nepredvidivo velik broj odgovora, koji se mogu formulirati na različite načine. Odgovori zavise od tipa pitanja, predikata pitanja, logičkog akcenta, od toga može li odgovaratelj ili ne može odgovoriti, zna li ili ne zna, želi li ili ne

želi odgovoriti, kao i od čitavog niza drugih okolnosti. Ne možemo dopustiti da se učenik sam snalazi u toj množini odgovora, da sam pronalazi najbolju formulaciju i najbolji sadržaj za svaku konkretnu situaciju, a pogotovo to ne možemo dopustiti na početnom stupnju učenja stranog jezika.

Zato je na početnom stupnju potrebno dati učeniku osnovne modele odgovora koje treba u toku prve godine sistematski obraditi. Ovdje tražimo od učenika da zna na svako pitanje brzo i lako odgovoriti s četiri osnovna odgovorska modela na koja se kasnije u slijedećim godinama nadovezuju ostali mogući modeli. Učenik treba da zna na svako pitanje brzo i lako formulirati:

- dva pozitivna i dva negativna odgovora
- dva puna i dva kratka odgovora:

Viktor je donio novu bilježnicu.

Tko je donio novu bilježnicu?

Novu je bilježnicu donio Viktor (puni pozitivni odgovor).

Viktor (kratki pozitivni odgovor).

Novu bilježnicu nije donio nitko (puni negativni odgovor).

Nitko (kratki negativni odgovor).

Što je donio Viktor?

Viktor je donio novu bilježnicu.

Novu bilježnicu.

Viktor nije donio ništa.

Ništa.

U normalnom govornom procesu obični su kratki odgovori, ali nastavnik ne smije zanemariti ni pune odgovore pogotovo pri uvježbavanju različitih struktura. Isto tako nije dobro zanemariti i negativne odgovore jer oni čine osnovne odgovorske modele na kojima će se kasnije graditi druge vrste odgovora. Sve emocionalno obojene odgovore, odgovore u kojima se izražava subjektivni odnos odgovaratelja: sumnja, želja, nada, susretne odgovore, ponovljene odgovore itd., koji se baziraju na osnovnim odgovorskim modelima, treba uvoditi u nastavu tek u drugoj godini učenja ili u svakom slučaju tek onda kad su učenici dobro usvojili ta četiri osnovna modela.

Pitanja s upitnim česticama, s upitnom intonacijom i s inverzijom.¹

Opća je značajka tih tipova pitanja što se njima u najvećem broju slučajeva želi doznati vrši li subjekt neku radnju ili ne, je li istina ono što se o subjektu govori ili nije. Predikat pitanja obično je predikat upitne rečenice, a u rijetkim slučajevima i neki drugi dio rečenice. Odgovor na pitanje obično je »da« ili »ne«. U nekim jezicima uz »da« i »ne« ponavlja se i predikat rečenice, u drugima se, ako je odgovor potvrđan, odgovara samo predikatom: Čita li Viktor? Čita.

Pitanja s upitnom česticom »li« u našem su jeziku najčešći oblik pitanja ako se želi dobiti informacija vrši li subjekt radnju koja se izriče predikatom. Pitanja s upitnom česticom »li« običnija su u zapadnim krajevima, a pitanja s česticom »da li« u istočnim krajevima:

¹ U nekim stranim gramatikama dijele se svi tipovi pitanja, spomenuti u ovom članku u dvije skupine, na opća (общие вопросы, general questions, Entscheidungsfragen) i posebna pitanja (вопросы к какому-либо члену предложения, special questions, Ergänzungsfragen). Opća se pitanja odnose na čitavu rečenicu, a odgovor na njih je »da« ili »ne«. Posebna se pitanja odnose na neki dio rečenice i počinju obično upitnom riječi. Odgovor na njih je predikat odgovora.

Viktor je čitao. Je li Viktor čitao? Da li je Viktor čitao?
Viktor čita. Čita li Viktor? Da li Viktor čita?
Viktor će čitati. Hoće li Viktor čitati? Da li će Viktor čitati?

Čestica »li« stoji uvijek iza prve naglašene riječi u rečenici koja je obično glagol, a čestica »da li« na početku rečenice. U upitnoj rečenici s česticom »li« dolazi inverzija. U upitnoj rečenici s česticom »da li« dolazi inverzija, kad pomoćni glagolski oblik stoji ispred subjekta (u rečenicama sa složenim glagolskim oblicima).

Ako je u upitnoj rečenici s »li«, »da li« imenski predikat, pomoćni glagolski oblik stoji uvijek ispred subjekta:

Dubrovnik je lijep grad. Je li Dubrovnik lijep grad?
Da li je Dubrovnik lijep grad?
Dubrovnik će biti lijep grad. Hoće li Dubrovnik biti lijep grad?
Da li će Dubrovnik biti lijep grad?

Logički akcent obično se nalazi na upitnoj čestici »da li« ili na riječi ispred upitne čestice »li«. Ako se neka riječ suprotstavlja nekoj drugoj riječi, tada logički akcent može prijeći na nju, a na upitnoj čestici (ili riječi ispred nje) ostaje pomoćni logički akcent. Odgovor na ova pitanja može biti kratak ili pun. U punom odgovoru logički je akcent na predikatu odgovora, koji ima isti položaj u odgovorskoj rečenici kao i predikat pitanja u upitnoj rečenici:

Čita li Viktor novu knjigu? Čita. Da, Viktor čita novu knjigu.
Čita li Viktor novu knjigu? Čita. Da, Viktor čita novu knjigu.
Je li Dubrovnik lijep grad? Jest. Jest, Dubrovnik je lijep grad.
Je li Dubrovnik lijep grad? Jest. Jest, Dubrovnik je lijep grad.

U ruskom jeziku pitanja s upitnom česticom »li« dolaze obično u zavisnoj rečenici. U prostoj rečenici pitanja s upitnom česticom »li« u ruskom jeziku dolaze obično u proširenoj rečenici, a rijetko ako se rečenica sastoji samo od subjekta i od predikata:

Приехали ли на экскурсию ученики из соседней деревни?

Na prvom mjestu u rečenici stoji predikat pitanja, koji je najčešće predikat u rečenici i na njemu se uvijek nalazi logički akcent. (Usporedi u našem jeziku.) Odmah iza njega dolazi upitna čestica »li«:

Рассказали ли вы маме обо всём этом?

Mjesto predikata rečenice rjeđe je u ruskom jeziku neki drugi dio rečenice predikat pitanja. U takvim slučajevima u upitnoj rečenici nema inverzije, a ispred predikata pitanja često stoji čestica »ne«:

Не сегодня ли вы решили поехать на экскурсию?¹

Niste li vidjeli Viktora?

Вы не можете мне ничего рассказать об этом?

Didn't you finish your work yesterday?

Hast du Viktor gestern nicht gesehen?

Struktura takvih pitanja, a pogotovo različita mogućnost odgovora na njih čini ih preteškima za početni stupanj učenja stranog jezika, pa se učenici s njima upoznaju kasnije.

Pitanja s upitnom intonacijom susrećemo u našem i u drugim stranim jezicima. Ona po obliku odgovaraju izjavnim rečenicama, samo se izgovaraju

¹ Takva pitanja, kao i druga pitanja u kojima dolazi negacija, ne uzimaju se na početnom stupnju učenja jezika:

s upitnom intonacijom, koja se u pojedinim jezicima ostvaruje različitim fonetskim sredstvima, često su emocionalno obojena i imaju sporednu (stilsku) funkciju u sistemu pitanja.

U ruskom jeziku, kao što smo rekli, pitanja s upitnom intonacijom odgovaraju našim pitanjima s upitnom česticom »li«:

Čita li Viktor? Виктор читает?

Je li Dubrovnik lijep grad? Дубровник красивый город?

Nastavnici treba da paze da učenici naše upitne rečenice s česticom »li« ne prevode na ruski jezik također upitnim rečenicama s česticom »li«:

Čita li Viktor? Читает ли Виктор?

Je li Dubrovnik lijep grad? Красивый ли город Дубровник?

To smatramo neadekvatnim prijevodom, pogotovo ako uz to učenici pod utjecajem materinskog jezika prave i teže pogreške kao:

Есть ли Дубровник красивый город? Если Дубровник красивый город?

U ruskom jeziku u pitanjima s upitnom intonacijom predikat pitanja može biti svaki dio rečenice. Predikat pitanja ističe se logičkim akcentom tako da se ton na njemu povisi za čitavu oktavu (IK-3). Tako naglog povišenja tona u našem jeziku nema, pa učenici vrlo brzo nauče uočavati takva pitanja. Na logičkom akcentu ton se može i spustiti ispod srednjeg, a zatim se diže do kraja rečenice (IK-4). Učenike treba navikavati da na upite s upitnom intonacijom daju sva četiri osnovna odgovora i to za svaki dio rečenice koji je predikat pitanja:

Сегодня Виктор получил пятёрку?

Да, Виктор получил пятёрку сегодня.

Да, сегодня.

Нет, Виктор получил пятёрку не сегодня.

Нет, не сегодня.

Сегодня Виктор получил пятёрку?

Да, сегодня Виктор получил пятёрку.

Да, получил.

Нет, сегодня Виктор не получил пятёрку.

Нет, не получил.

Сегодня Виктор получил пятёрку?

Да, сегодня Виктор получил пятёрку.

Да, Виктор.

Нет, сегодня не Виктор получил пятёрку.

Нет, не Виктор.

Сегодня Виктор получил пятёрку?

Да, сегодня Виктор получил пятёрку.

Да, пятёрку.

Нет, сегодня Виктор получил не пятёрку.

Нет, не пятёрку.

Poredak riječi u punom odgovoru sličan je u ruskom jeziku poretku riječi u upitnoj rečenici. Predikat odgovora označava se logičkim akcentom. Rjeđe u punom odgovoru predikat odgovora stoji na kraju rečenice.

U kratkom odgovoru na pitanja s upitnom česticom »li«, ako glagol u upitnoj rečenici stoji u perfektu ili u futuru; ili u rečenicama s imenskim predikatom u prezentu, u našem se jeziku odgovara pomoćnim glagolom »biti«:

Јеси ли прочитао ову књигу? Јесам.

Ноћеш ли читати ову књигу? Ноћу.

Је ли ова књига добра? Јест.

Ako u upitnoj rečenici dolazi glagolski predikat u prezentu, u kratkom se odgovoru ponavlja glagol:

Читаš ли ову књигу? Читам.

U ruskom jeziku u kratkim odgovorima na pitanja s upitnom intonacijom u kojima je predikat pitanja predikat u rečenici, glagolom se odgovara u per-

fektu, prezentu i u prostom futuru. U složenom futuru odgovara se pomoćnim glagolom:

Ты прочитал эту книгу? Да, прочитал. Нет, не прочитал.
Ты читаешь эту книгу? Да, читаю. Нет, не читаю.
Ты прочитаешь эту книгу? Да, прочитаю. Нет, не прочитаю.
Ты будешь читать эту книгу? Да, буду. Нет, не буду.

U ovakvim rečenicama s imenskim predikatom, pomoćnim glagolom se odgovara u kratkom pitanju ako se pomoćni glagolski oblik nalazi u upitnoj rečenici:

Вчера была хорошая погода? Да, была?
Сегодня хорошая погода? Да, хорошая.
Завтра будет хорошая погода? Да, будет.

U engleskom i u njemačkom jeziku pitanja s inverzijom odgovaraju po distribuciji našim pitanjima s upitnom česticom »li« i ruskim pitanjima s upitnom intonacijom.

Pitanja s *rastavnim veznikom »ili«* (alternativna pitanja, alternative questions, альтернативные вопросы). Pitanja s *veznikom »ili«* (pitatelj postavlja u slučaju kad on sam ograničava predikat pitanja odgovora na dva moguća objekta, kad naslućuje da se predikat pitanja može odnositi samo na jednu od dvije ili tri njemu poznate stvari:

Je li Viktor donio novu ili staru knjigu?

Pitatelj obično sam isključuje sve ostale mogućnosti koje mogu doći kao odgovor na pitanje (Viktor je donio: bratovu knjigu, Ivanovu knjigu, dječju knjigu, vašu knjigu, rječnik, bilježnicu, zbirku pripovijedaka itd.) osim dvije, najvjerojatnije, koje on sam već unaprijed pretpostavlja: novu knjigu, staru knjigu.

Pitanja s *veznikom »ili«* čine u sintaksnom pogledu cjelinu te se odvajaju u posebnu skupinu pitanja. Prave se tako da se struktura ostalih tipova pitanja, o kojima smo naprijed govorili, proširuje novim elementom — dvjema riječima povezanim *veznikom »ili«*, koje su logički vezane uz predikat pitanja i od kojih je jedna najvjerojatnije odgovor na pitanje:

Tko čita? (pitanje s upitnom riječi)
Tko čita, Viktor ili Miša? (alternativno pitanje)
Čita li Viktor novu knjigu? (pitanje s česticom »li«)
Čita li Viktor novu ili staru knjigu? (alternativno pitanje)
Viktor čitaе? (pitanje s upitnom intonacijom)
Viktor čitaе или пише? (alternativno pitanje)
Liest Viktor? (pitanje s inverzijom)
Liest Viktor oder Peter? (alternativno pitanje)

Predikat pitanja i ovdje može biti svaki dio rečenice. U odgovorskoj rečenici postoji veća mogućnost različitih odgovora nego kod ostalih tipova pitanja. Odgovaratelj može odgovoriti pozitivno, tako da u odgovoru nazove samo jedno lice (predmet, radnju). Odgovor može biti pun ili kratak.

Tko čita, Viktor ili Miša?

Viktor čita. Viktor.

Miša čita. Miša.

Odgovaratelj može nazvati i obadva lica:

Viktor i Miša čitaju. Viktor i Miša.

On može dati i negativan odgovor, spominjući jedno ili oba lica:

Viktor ne čita. Miša ne čita.

Miša čita, a Viktor ne (čita). Miša, a ne Viktor.

Viktor čita, a Miša ne (čita). Viktor, a Miša ne.

Ni Viktor ni Miša ne čitaju. Ni Viktor ni Miša.

U školskoj praksi nastavnik traži da učenici na takva pitanja (osobito u prvoj godini učenja) odgovaraju samo potvrdno, nazivajući predmet ili radnju. Odgovor može biti pun ili kratak. Kratak odgovor je običniji, ako je predikat subjekt rečenice. U ostalim slučajevima običniji je pun odgovor:

Tko čita, Viktor ili Miša?

Viktor. Viktor čita.

Miša. Miša čita.

Što radi Viktor, čita ili piše?

Viktor čita. Čita.

Viktor piše. Piše.

Čita li Viktor novu ili staru knjigu?

Viktor čita novu knjigu. Novu.

Viktor čita staru knjigu. Staru.

U normalnom govornom procesu pitanja s »ili« nisu tako frekventna kao ostali tipovi pitanja. To ne smije biti razlog da nastavnik zanemari taj tip pitanja. Naprotiv, ograničenje predikata pitanja samo na dva predmeta, radnje, svojstva itd., kao što se to radi u ovom tipu pitanja, može u nastavnoj praksi odigrati znatnu ulogu u uvježbavanju različitih rečeničnih struktura i poslužiti, u kombinaciji s ostalim tipovima pitanja, kao korisno sredstvo za razvijanje govornih navika.

Rad nastavnika s upitnim rečenicama. Dali smo pregled osnovnih tipova upitnih i odgovorskih rečenica koje učenici treba da solidno usvoje u prvoj godini učenja stranog jezika. Sve ostale oblike upitnih i odgovorskih rečenica preporučljivo je prenijeti na slijedeće etape učenja jezika.

Postavlja se pitanje treba li učenike posebno učiti tehnici postavljanja pitanja, praktično i teoretski, ili je dovoljno da nastavnik, obrađujući različite jezične sadržaje, nastoji da učenici što bolje praktično svladaju pojedine tipove pitanja, ostavljajući učenicima da tehniku sastavljanja pitanja i odgovora usvoje sami — intuitivno.

Iskustvo pokazuje da učenicima nije potrebno davati nikakva teoretska objašnjenja o tome kako se sastavljaju pojedini tipovi upitnih i odgovorskih rečenica. Tehniku sastavljanja pitanja treba da učenici usvoje isključivo na praktičnom planu. Pri obradi pojedinih štiva nastavnik upoznaje učenike s pojedinim tipovima pitanja, nastojeći da se u jednakoj mjeri upotrebljavaju svi tipovi. Nije dobro tražiti od učenika da se u govornoj vježbi služe samo jednim određenim tipom pitanja. To se može zahtijevati samo u jezičnim vježbama u kojima se praktično usvajaju novi tipovi pitanja. Ali u govornoj vježbi učenici ravnomjerno upotrebljavaju sve tipove pitanja jer se tu ne polazi od pojedinih tipova pitanja, već od konkretnog enciklopedijskog sadržaja koji se uvježbava.

Pri uvježbavanju pojedinih tipova upitnih rečenica nastavnik može učenicima pokazati da se uz svaki dio rečenice može postaviti pitanje. On to radi isključivo na praktičnom planu. Na ploču zapisuje izjavnu rečenicu, a zatim potcrtava pojedine dijelove rečenice koji u konkretnoj situaciji postaju predikat pitanja. Nakon kratkog vježbanja učenici uočavaju da se svakom dijelu rečenice može postaviti pitanje pa to i sami rade. Važnu ulogu ovdje igra zornost — zapisivanje rečenice na ploču i potcrtavanje pojedinih dijelova rečenice, jer će učenici, imajući tu sliku pred očima, sami lakše obavljati sličnu radnju.

Na isti način treba učenicima pokazati da se na upit može dati pun ili kratak odgovor. Pun odgovor, kao što smo već rekli, nastavnik će više upo-

trebljavati u raznim jezičnim vježbama, dok će u govornim vježbama tražiti da se daju i puni i kratki odgovori, kako to već zahtijeva govorna situacija.

Nastavnik pazi da učenici daju i pozitivne i negativne odgovore, što također treba da uvijek izlazi iz konkretne govorne situacije.

Isforsirana i neprirodna situacija, daleka od svakodnevnog života i uobičajenog načina izražavanja, može više nego bilo što drugo smanjiti zanimanje učenika za učenje stranog jezika. Nerijetko se događa da se studenti na pedagoškoj praksi ne uspijevaju snaći kad uđu u razred pa teško postavljaju učenicima pitanja. Kad im se pokaže tehnika postavljanja pitanja, tada nižu brojna pitanja, i to najprije sve tipove pitanja uz subjekt (Tko čita knjigu? Čita li Viktor knjigu? Da li Viktor čita knjigu? Čita li knjigu Viktor ili Miša? Tko čita knjigu, Viktor ili Miša? itd.) pa sve tipove pitanja uz predikat, objekt i ostale dijelove rečenice. To dovodi do toga da se u odgovorskim rečenicama po nekoliko puta ponavlja jedan te isti predikat odgovora — subjekt, predikat, objekt odgovorske rečenice. Jasno je da takav formalizam u postavljanju pitanja izaziva neprirodnu situaciju u razredu pa se često najzanimljiviji tekstovi pretvaraju u dosadno nadmetanje riječima, lišeno svakog sadržaja.

Odgovorom se saopćava nova informacija koju pitatelj u pitanju traži, a ako on pet, šest puta traži istu informaciju, varirajući uvijek samo svoje pitanje, time stvara neprirodnu situaciju na koju učenici reagiraju negativno — čuđenjem ili pasivnošću. Zato nastavnik oblikuje svoja pitanja tako da u odgovoru učenika uvijek dobiva novu informaciju. U tom slučaju učenici rado odgovaraju na pitanja jer, iako je tema poznata te iako su već i drugi učenici odgovarali na slična pitanja, pitanja se postavljaju kao i u normalnoj govornoj situaciji pa će i reagiranje učenika na njih biti pozitivno:

Tko je donio knjigu? Viktor.

Koju je knjigu Viktor donio? Novu knjigu.

Čita li Viktor novu knjigu? Da, Viktor čita novu knjigu itd.

Pri vođenju razgovora, pa, prema tome, i pri izboru pitanja, nastavnik uvijek ima u vidu čitav tekst, osnovnu misao čitavog teksta i svakog pojedinačnog dijela teksta. On čitav svoj rad na obradi teksta usmjerava na što bolje i potpunije usvajanje teksta u enciklopedijskom i u jezičnom pogledu, a odatle slijedi i izbor pojedinih tipova pitanja koja se u razgovoru postavljaju.

Zato ne radi dobro nastavnik koji stalno upozorava učenike na tehničku stranu postavljanja pitanja jer to dovodi do zanemarivanja sadržajne strane razgovora. Razvijajući govorno umijeće učenika, nastavnik nastoji da učenici što bolje usvoje konkretne jezične i enciklopedijske sadržaje i da ih što tečnije upotrebljavaju u različitim govornim situacijama, a tehnika postavljanja pitanja i odgovora treba da bude samo sredstvo da se ti ciljevi što brže i temeljitije ostvare.

LITERATURA

1. M. Skljarov, *Методика преподавания русского языка и литературы*, Zagreb 1969.
2. M. A. Беляева, *Грамматика английского языка*, Москва 1971.
3. M. Šare, *Francuski u 100 lekcija*, Beograd 1965.
4. R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb, 1969.
5. G. Wahrung, *Deutsches Wörterbuch*, Bertelsmann, Gütersloh 1971.
6. Э. П. Шубин, *Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам*, Москва 1972.